MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025 oktyabr

TOSHKENT SHAHRIDAGI TURIN POLITEXNIKA UNIVERSITETI

Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiya materiallari to'plami

"GLOBAL RAQAMLI INTEGRATSIYALASHUV: 2030-YILGACHA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA TEXNOLOGIK VA INDUSTRIAL SANOATNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MIKRO VA MAKROIQTISODIY BARQAROR O'SISHNI TA'MINLASH DOLZARBLIGI"

"GLOBAL DIGITAL INTEGRATION: THE RELEVANCE OF ENSURING MICRO AND MACROECONOMIC SUSTAINABLE GROWTH THROUGH TECHNOLOGICAL AND INDUSTRIAL DEVELOPMENT IN THE TRANSITION TO A GREEN ECONOMY BY 2030"

«ГЛОБАЛЬНАЯ ЦИФРОВАЯ ИНТЕГРАЦИЯ: АКТУАЛЬНОСТЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО МИКРО- И МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ И ИНДУСТРИАЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ПЕРЕХОДЕ К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ К 2030 ГОДУ»

7-MAXSUS SON

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Elektron nashr.
2025-yil, oktyabr.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

ASSESSING RISKS IN BANKING ACTIVITIES TO ENHANCE THE EFFICIENCY OF FINANCIAL SERVICES ... 21
Saidov Jasurbek Latipbayevich

MECHANISMS OF THE IMPACT OF STATE BUDGET REVENUES AND EXPENDITURES ON ECONOMIC GROWTH ... 24
Sheraliyev Nurbek Jumanazarovich

O'QUVCHI VA TALABALARDA HUQUQIY MADANIYATINI TA'LIM JARAYONIDA YUKSALTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA TAMOYILLARI ... 27
Mansurova Zilola Akromxonovna

O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA FINTECH INNOVATSIYALARINING RIVOJI VA ULARNING SANOAT-QURILISH SEKTORIDAGI TRANSFORMATSION TA'SIRI ... 30
Muzayyana Beknazarova

TURIZM SOHASIDA RAQOBAT AFZALLIKLARINI YARATISHDA MARKETINGNING ROLI ... 33
Shaymanov To'lqin Mahmayusupovich

O'ZBEKISTONDA DAVLAT BUDJETI IJROSINI RAQAMLASHTIRISHNING FISKAL INTIZOM VA SHAFFOFLIKKA TA'SIRI ... 37
Tangrieva Farida Abdukarimovna

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA SUN'IY INTELLEKTNI TATBIQ ETISH ORQALI BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH ... 41
Radjabov Bunyod Abduxalilovich

XXI-ASRDA JAHON IQTISODIYOTINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA ASOSIY DRAYVERLARI ... 45
Jalolov Umidjon Xudoyberdi o'g'li, Yegamberdiyev Shuxrat Satimbayevich

XALQARO RAQAMLI INTEGRATSIYA JARAYONIDA O'ZBEKISTON ISHTIROKI ... 48
Muyassarzoda Fayziyeva

ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЬ КАК КЛЮЧЕВОЙ ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ И ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УЗБЕКИСТАНА ... 52
Турсунбоева Нилуфар Отабековна

ФИНАНСОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ И ИНВЕСТИЦИИ ... 55
Ягудин Дмитрий Рустамович

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA BARQAROR TURIZM RIVOJI: GLOBAL TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUVLAR ... 57
Xamdullayeva Gulhayo Ergash qizi

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA INVESTITSION QARORLARNI OPTIMALLASHTIRISH ... 59
Rustambekov Djasur Askarovich

KORXONA POTENSIALINING MOHIYATI VA TUZILMASIGA OID NAZARIY HAMDA ILMIY YONDASHUVLAR TAHLILI ... 61
Djalilov Sardor Sadilloyevich

XALQARO IQTISODIYOTNING GLOBAL DAROMAD TENGSIZLIKLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI: SAVDO SIYOSATLARI VA REDISTRIBYUTSIYA MEXANIZMLARINING TAQQOSLAYDIGAN TAHLILI ... 64
Kurolov Maksud Obitovich

SURXONDARYO VILOYATIDA INVESTITSIYA VA YHM O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIK ... 73
Zaripova Muqaddas Jumaniyozovna, Normurodov Asliddin Alijon o'g'li

SUN'IY INTELLEKT VA AVTOMATLASHTIRISHNING MEHNAT BOZORI DINAMIKASIGA TA'SIRI ... 77
Akmalbek Najimov Umid o'g'li, Dinara Ishmanova

ПРАКТИКА И АНАЛИЗ КРЕДИТОВАНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ ... 81
Шамшетова Гульраушан

AHOLI DAROMADLARI O‘SISHI VA INFLYATSIYA DARAJASI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK 83
G‘ayratova Zilola G‘anijon qizi, Ibragimov G‘anijon G‘ayratovich

KORXONALARDA MAHSULOT SAVDOSIGA OID MA’LUMOTLARNI TAHLIL QILISHNING ZAMONAVIY INTELEKTUAL YONDASHUVLARI 86
Baydullayeva Dildora Tuylibayevna, Baydullayev Ruslan Tuylibayevich

ELEKTRON TIJORATNING MILLIY IQTISODIYOTGA TA’SIRI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI 90
Toxirov Shodibek Jo‘ra o‘g‘li

RAQOBATBARDOSH ELEKTROTEXNIKA MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARISHDA TEXNOLOGIK MODERNIZATSIYA VA INVESTITSIYA SIYOSATINING O‘RNI 93
Jalolov Abbosxon Ravshanxon

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDIT TIZIMLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI 97
To‘laganov Ziyovuddin Kamolitdin o‘g‘li

THE IMPACT OF EXTERNAL DEBT, INVESTMENT ACTIVITY, AND CAPITAL FORMATION PROCESSES ON EXPORT VOLUME AND ECONOMIC GROWTH DYNAMICS IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES 102
Tojiqulova Sitora Sobirjon qizi

HUMAN CAPITAL AND DIGITAL TRANSFORMATION: DRIVERS OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT 108
Hamrokulov Mirabbos Ortiqovich

YEVROPA ITTIFOQI DAVLATLARI SOLIQ SIYOSATINI USTUVOR JIHATLARINI MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA QO‘LLASH ORQALI SOLIQ TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 110
Hakimov Feruz Xurshid o‘g‘li

KAPITAL TUZILMASINI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISH KONSEPSIYASI 114
Turdibayev Abdulaziz Abduvaxidovich

O‘ZBEKISTONNING 12 YILLIK TA’LIM TIZIMIGA QAYTISH ISLOHOTI 118
Ashurov Abdulaziz Rustamovich, Olimov Anvarjon Atamirzayevich, Mahmudov Ziyoviddin Shamsiddinovich, Ishmuratov Baxodir Xusanovich

MAMLAKATNING XALQARO BAHOLASH TIZIMLARIDAGI MAVQEINI YAXSHILASHDA IQTISODIY MUSTAHKAMLIKNING AHAMIYATI 123
Berdibekova Dilfuza Xoldorbekovna

XALQARO SAVDODA MARKETING ROLI: EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH 125
Qurolov Maqsud Obitovich

BANK RISKLARINING BANK FAOLIYATIGA TA’SIRI VA ULARNI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI 130
B.Izbosarov, N.Hakimova

OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI MASALASINING JAHON IQTISODIYOTIDA TUTGAN O‘RNI 132
Abdusamatov Barkamol Rustamjon o‘g‘li

DYUZDO SPORTIDA MALAKALI SPORTCHILARNI TAYYORLASH JARAYONIDA TAKTIK TAYYORGARLIKNING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI 135
Tangriyev Abdullo Tovashovich

SANOATDA QO‘SHILGAN QIYMAT HAJMINI OSHIRISH 138
Mamurjonova Ruxshonabegim Farxodovna

O‘ZBEKISTONDA OLIY TA’LIM BOSHQARUVI UCHUN SUN’IY INTELLEKTNING KENGAYTIRILGAN BASHORATLI TAHLILI 142
Esanova Shohida O‘tkirovna

PROSPECTS OF USING CREDIT CARDS IN COMMERCIAL BANKS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 146
Mamatova Sevara Ilhom qizi

O‘ZBEKISTONDA EKSPORTNI SUG‘URTALASH MEXANIZMLARINI YANADA KENGAYTIRISH YO‘NALISHLARI 151
Xalilova Feruza Jamolovna

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

УЯЗВИМОСТИ В ПЛАТЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН 155
Садыков Азиз Миршарапович

КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 160
Жусупова Анжим Тансыкбаевна

SANOAT KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA OPERATSION SAMARADORLIKNI OSHIRISH: AVTOMOBILSOZLIK SEKTORI BO'YICHA ILMIY YONDASHUV 163
Allabergenov Azamat Joldasbayevich

SUD-HUQUQ SOHASIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLARNING INSON MANFAATLARIGA TA'SIRI 167
Majidov Muslimbek Maxamadjon o'g'li

YOSHLAR TADBIRKORLIGINI MOLIYALASHTIRISHNING ASOSIY SHAKLLARI 170
Valiev Umid Gulamovich

YASHIL IQTISODIYOT KONSEPSIYASI ASOSIDA AGRAR SEKTORNI MODERNIZATSIYA QILISH VA BARQAROR RIVOJLANTIRISH YO'LLARI 173
G'afurov Zohidjon

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING RIVOJLANISHIDA INNOVATSIYALARDAN FOYDALANISH TAHLILI 177
Karimov Nodirbek

КЛЮЧЕВЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ 179
Наимов Шохрух Шарофиддинович

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA AUTSORSING XIZMATLARINI MOLIYALASHTIRISHNING ZAMONAVIY MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI TAHLILI 182
Xamidov Anis Choriyevich

PHYSIOLOGICAL CHANGES IN THE HEART IN ATHLETES OF DIFFERENT SPORTS 186
Yoldasheva Roila Jumaevna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MONETAR SIYOSATNING TRANSMISSIYA MEXANIZMLARI SAMARADORLIGINING EMPIRIK TAHLILI 192
Boltayeva Nilufar Shavkat qizi

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TURIZM TARMOQLARINI SINERGETIK RIVOJLANTIRISH YO'LLARI 197
Saidova Dilfuza Abdufattohovna

АРХИТЕКТУРНЫЕ ПРИНЦИПЫ СОЗДАНИЯ БЕЗОПАСНЫХ И ДОСТУПНЫХ ВЕЛОДОРОЖЕК В УСЛОВИЯХ ПЛОТНОЙ ГОРОДСКОЙ ЗАСТРОЙКИ В УЗБЕКИСТАНЕ 200
Абдуллаева Ситорабону Хасанжон кизи

ЗЕЛЁНАЯ СЕРТИФИКАЦИЯ ЗДАНИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ 202
Н.Р. Авезова, Б.Б. Гулямов, А.А. Халиков, М.Б. Шерматова

KAPITAL BOZORI ORQALI MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA INVESTITSIYA JALB QILISHNING BELARUS TAJRIBASI 207
Holov Sherali

РАЗРАБОТКА ПРОСТРАНСТВЕННО-ИНФОРМАЦИОННЫХ МОДЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ С УЧЁТОМ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ 212
Реймова Гулмира Полатовна

FINANCIAL STABILITY OF COMMERCIAL BANKS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION: OPPORTUNITIES AND RISKS 215
Abdusalamov Olimjon Eshmirzayevich

QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDA RISKLARNI BOSHQARISHNING AHAMIYATI 219
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li, Otaxonov Saidaxror Ilhomjon o'g'li

QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORIDA RISKLARNI BOSHQARISHNING AHAMIYATI

Xushvaqov Islombek Muxammadi o‘g‘li
Toshkent davlat iqtisodiyot
universiteti katta o‘qituvchisi, PhD

Otaxonov Saidaxror Ilhomjon o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi Bank-
moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezisda qimmatli qog‘ozlar bozorida risklarni boshqarishning makro va mikro darajadagi iqtisodiy ahamiyati nazariy-empirik asosda yoritiladi. Tadqiqot diversifikatsiya, hedjirlash va kvantitativ baholash (VaR, stress-test) yondashuvlarining investitsion barqarorlikka ta’siri tahlil qilinadi. Shuningdek, iqtisodiy noaniqlik sharoitida risklarni kamaytirish mexanizmlarining samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy yondashuvlar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: qimmatli qog‘ozlar bozori, risklarni boshqarish, diversifikatsiya, hedjirlash, likvidlik, investitsion barqarorlik.

Abstract. This thesis examines the economic significance of risk management at the macro and micro levels in the securities market on a theoretical and empirical basis. The study analyzes the impact of diversification, hedging, and quantitative valuation (VaR, stress testing) approaches on investment stability. It also examines practical approaches aimed at increasing the effectiveness of risk reduction mechanisms in conditions of economic uncertainty.

Keywords: securities market, risk management, diversification, hedging, liquidity, investment stability.

Аннотация. В тезисе рассматривается экономическое значение управления рисками на макро- и микроуровнях на рынке ценных бумаг на теоретической и эмпирической основе. Анализируется влияние диверсификации, хеджирования и количественной оценки (VaR, стресс-тестирование) на устойчивость инвестиций. Также рассматриваются практические подходы, направленные на повышение эффективности механизмов снижения рисков в условиях экономической неопределенности.

Ключевые слова: рынок ценных бумаг, управление рисками, диверсификация, хеджирование, ликвидность, инвестиционная устойчивость.

Qimmatli qog‘ozlar bozori moliyaviy resurslarni qayta taqsimlash, investitsiya jarayonlarini faollashtirish va kapitalning real iqtisodiy faoliyatga oqimini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Ushbu bozorning samarali faoliyati investorlarga daromad olish imkoniyatini yaratadi, biroq iqtisodiy tebranishlar, bozor noaniqligi, foiz stavkalari o‘zgarishi va likvidlik yetishmasligi kabi omillar investitsion xavflarni yuzaga keltiradi. Shuning uchun qimmatli qog‘ozlar bozorida risklarni boshqarish masalasi investitsiya barqarorligini ta’minlashning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Risklarni baholashda diversifikatsiya va hedjirlash kabi amaliy usullar bilan birga, VaR va stress-test singari kvantitativ yondashuvlarning qo‘llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Risklarni boshqarish mexanizmlarining to‘g‘ri tashkil etilishi investor manfaatlarini himoya qilish hamda bozorning uzoq muddatda barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

O‘zbekistonda qimmatli qog‘ozlar bozori institutsional islohotlar va raqamlashtirish jarayonlari hisobiga bosqichma-bosqich rivojlanmoqda. Bozor likvidligini oshirish, emitentlar sonini ko‘paytirish hamda investorlar uchun shaffof muhit yaratish bo‘yicha tizimli choralar amalga oshirilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi “O‘zbekiston-2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF—158-son[1] Farmoni tasdiqlangan bo‘lib, strategiyaning 49-maqsadida qimmatli qog‘ozlar bozorini jadal rivojlantirish, investitsion jozibadorlikni oshirish va kapital bozorida faol ishtirokchilar qatlamini kengaytirish vazifalari belgilangan.

Qimmatli qog‘ozlar bozorida risk — bu investitsiya natijasida kutilgan daromadning real natijadan farq qilishi ehtimoli bilan bog‘liq noaniqlikdir. Ushbu noaniqlik bozor narxlarining tebranishi, iqtisodiy kon’yunkturaning o‘zgarishi, foiz stavkalari dinamikasi va aktivlarning likvidlik darajasi bilan belgilanadi. Amerikalik nobel laureati J.Tobin ta’kidlaganidek, “risk — bu investitsion tanlovning ajralmas elementi bo‘lib, har qanday daromad kutishida noaniqlik unsuri mavjud”. Risk iqtisodiy kategoriya sifatida investorning qaror qabul qilish jarayoning ajralmas

1 https://lex.uz/ru/docs/-6600413

qismi bo‘lib, kapitalni yo‘qotish ehtimoli hamda foydani oshirish imkoniyati o‘rtasidagi muvozanatni ifodalaydi. Qimmatli qog‘ozlarga sarmoya kiritishda riskning mavjudligi investorlarning kutilmalarini shakllantiradi va bozor rentabelligi darajasiga ta’sir qiladi. Risk darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, investor kutilgan daromad shunchalik katta bo‘lishini talab qiladi. Shu sababli bozor mexanizmi o‘z tabiatiga ko‘ra risk va rentabellik o‘rtasida bevosita bog‘liqlikni shakllantiradi. Riskni boshqarishning iqtisodiy mohiyati — noaniqlikni aniqlash, baholash va uni maqbul darajada ushlab turish orqali investitsion barqarorlikni ta’minlashdan iborat.

Qimmatli qog‘ozlarga sarmoya kiritishda investor duch keladigan risklar turli omillar ta’sirida shakllanadi va ularning har biri investitsiya natijalariga ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatadi. Risklarni to‘g‘ri tasniflash ularni samarali boshqarish strategiyasini tanlashda muhim ahamiyatga ega (1-jadval).

1-jadval. Qimmatli qog‘ozlar bozorida eng ko‘p uchraydigan risklar

Risk turi	Mohiyati	Investorga ta’siri
Bozor riski	Qimmatli qog‘ozlar qiymati bozor kon’yunkturasi bilan o‘zgaradi.	Kapital yo‘qotilishi yoki rentabellik pasayishi.
Likvidlik riski	Aktivni qisqa muddatda real qiymatiga yaqin narxda sotish imkoni cheklangan.	Mablag‘larning aylanishi sekinlashadi, daromad kechikadi.
Kredit riski	Emitent o‘z majburiyatlarini bajarolmaslik ehtimoli mavjud.	Kupon daromadi yoki asosiy qarz puli to‘liq olinmaydi.
Foiz stavkasi riski	Markaziy bank stavkalari o‘zgarishi obligatsiyalar narxiga ta’sir qiladi.	Obligatsiyalar qiymati pasayadi, portfel daromadliligi kamayadi.
Valyuta riski	Kurs o‘zgarishi xorijiy aktivlar qiymatini o‘zgartiradi.	Aktiv qiymati milliy valyutada kamayishi mumkin.

Yuqoridagi jadval qimmatli qog‘ozlar bozorida investorlar duch keladigan asosiy risk turlarini ko‘rsatadi. Har bir riskning mazmuni va uning investorga ta’siri turlicha bo‘lsa-da, ularning barchasi investitsion qarorlar natijasiga bevosita ta’sir qiladi. Bozor va foiz stavkasi risklari rentabellikni pasaytirsa, likvidlik va kredit risklari pul oqimlari barqarorligiga tahdid soladi. Shu sababli risklarni oldindan baholash va kamaytirish investor manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Qimmatli qog‘ozlar bozorida risklarni boshqarish investitsion barqarorlikni ta’minlash va kapitalni yo‘qotish ehtimolini kamaytirish bilan bog‘liq kompleks jarayondir. Ushbu jarayon riskni aniqlash, baholash va unga qarshi mos strategiyani tanlash bosqichlaridan iborat. Amaliy boshqaruv usullarining ichida eng ko‘p qo‘llaniladigan yondashuvlardan quyidagilardir:

- Diversifikatsiya, usarmoyani turli aktivlar o‘rtasida taqsimlash orqali umumiy risk darajasini kamaytiradi. Portfel tarkibi qanchalik muvozanatli bo‘lsa, bozor tebranishlarining salbiy ta’siri shunchalik past bo‘ladi;
- Hedjirlash esa risklarni qoplash maqsadida fyuchers va opsionlar kabi derivativ instrumentlardan foydalanishni nazarda tutadi. Bu usul bozor keskin o‘zgargan taqdirda ham investorga oldindan belgilangan narx bo‘yicha savdo qilish imkonini beradi;
- Value at Risk (VaR) usuli risk darajasini miqdoriy ifodalashga xizmat qiladi. U muayyan vaqt oralig‘ida maksimal yo‘qotish ehtimolini hisoblaydi;
- Stress-test esa noqulay bozor sharoitlarida portfelning qanday natija berishini modellashtirib, investorni oldindan ehtiyot choralarini ko‘rishga undaydi.

Qimmatli qog‘ozlar bozorida risklarni kamaytirish — investitsion barqarorlikni saqlab qolish va kapital yo‘qotish ehtimolini minimal darajada ushlab turishga qaratilgan uzluksiz jarayondir. Ushbu jarayon, avvalo, bozor sharoitini o‘rganish va investitsiya obyektining moliyaviy holatini tahlil qilish orqali risk omillarini aniqlashdan boshlanadi. Keyingi bosqichda risk darajasi miqdoriy va sifat jihatidan baholanib, uning investitsion natijalarga ta’sir mexanizmi aniqlanadi. Shundan so‘ng riskni kamaytirishga yo‘naltirilgan tegishli boshqaruv vositasi tanlanadi. Bu vositalar bir-biri bilan o‘zaro bog‘langan bo‘lib, ularning kompleks qo‘llanilishi riskning salbiy oqibatlarini sezilarli darajada cheklashga yordam beradi. Bunda diversifikatsiya umumiy risk fonini pasaytirsa, hedjirlash mumkin bo‘lgan yo‘qotishlarni qoplashga xizmat qiladi, kvantitativ baholash usullari esa riskning real ko‘lamini aniqlash imkonini beradi. Jarayonning yakuniy bosqichi bo‘lib, monitoring risk boshqaruvi choralari o‘z vaqtida qayta ko‘rib chiqilishini ta’minlaydi va portfelning barqarorligini qo‘llab-quvvatlaydi. (1-rasm).

1-rasm. Riskni boshqarishning asosiy yondashuvlari.

Ushbu modelda risk markaziy tushuncha sifatida qaraladi va uni boshqarish bir-biri bilan oʻzaro bogʻliq toʻrt yondashuv orqali amalga oshiriladi. Diversifikatsiya portfel tarkibini turli aktivlar oʻrtasida taqsimlash orqali umumiy risk darajasini pasaytiradi. Hedjirlash esa kutilmagan bozor tebranishlari natijasida yuzaga keladigan yoʻqotishlarni moliyaviy instrumentlar yordamida qoplashga qaratilgan. Kvantitativ baholash (VaR va stress-test) risk hajmini son jihatidan belgilaydi, monitoring esa bozor sharoitidagi oʻzgarishlarni kuzatib, portfelni oʻz vaqtida optimallashtirish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, qimmatli qogʻozlar bozori investitsion resurslarni qayta taqsimlash va kapitalni samarali joylashtirishda muhim mexanizm hisoblanadi. Biroq bozor tebranishlari, foiz stavkalari dinamikasi va likvidlik darajasining oʻzgaruvchanligi investitsion qarorlar jarayonida risklarning mavjudligini taqozo etadi. Shuning uchun risklarni boshqarish investitsion faoliyatning ajralmas qismi boʻlib, investor manfaatlarini himoya qilish hamda bozor barqarorligini ta’minlashda muhim oʻrin tutadi. Diversifikatsiya, hedjirlash va kvantitativ baholash usullarining uygʻun qoʻllanilishi riskni maqbul darajada ushlab turishga xizmat qiladi, monitoring esa bozor sharoitlariga mos ravishda portfelni qayta muvozanatlashtirish imkonini beradi. Risklarni boshqarish mexanizmlarini chuqurlashtirish, investorlarda moliyaviy savodxonlikni oshirish va boshqaruv qarorlarining analitik asoslanganligini kuchaytirish investitsion barqarorlikni ta’minlaydi hamda qimmatli qogʻozlar bozorining samarali rivojlanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi “Oʻzbekiston-2030” strategiyasi toʻgʻrisidagi PF—158-son Farmoni https://lex.uz/ru/docs/-6600413
2. Abdullayev A.A., Xudoyqulov T.R. Moliyaviy bozorlar va institutlar. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 256 b.
3. Karimov N., Joʻrayev B. Qimmatli qogʻozlar bozori: Oʻquv qoʻllanma. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2019. – 228 b.
4. Normurodov D. Investitsion portfel risklarini baholash amaliyoti // Moliya va bank ishi jurnali. – 2021. – №2. – B. 63–70.
5. https://www.uzse.uz Toshkent Respublika Fond Birjasi rasmiy sayti
6. https://www.investopedia.com/terms/r/risk-management.asp Investopedia – Risk Management in Securities Markets.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta’limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Muhandislik va iqtisodiyot” jurnali 26.06.2023-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №S–5669245 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310.

Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy